

Η Ελλάδα στη Μέση Ανατολή: ρηξικέλευθες πρωτοβουλίες

Σωτήρης Ρούσσος*

*«Βδομήντα χρόνια ολάκερα τώρα θυμάμαι,
κι έχω σ' αυτό το διάστημα ιδωμένα
ώρες φριχτές και πράγματα παράξενα όμως
μπροστά σε αυτήν τη νύχτα όσα έχω δει μου φαίνονται
σαν τιποτένια πράγματα...»*

Ουίλλιαμ Σαίξπηρ, Μάκβεθ

Μοιάζει με αυτή τη ρήση του Γέρου στην σαιξπηρική τραγωδία, η μόνιμη επωδός των Ευρωπαίων Υπουργών Εξωτερικών μπροστά σε δραματικές εξελίξεις στον χώρο της Μέσης Ανατολής και του μουσουλμανικού κόσμου. Πριν όμως αποκριθούμε στο αίτημα για μια ελληνική εξωτερική πολιτική στην περιοχή θα πρέπει να προβούμε σε τρεις βασικές παραδοχές ή επισημάνσεις.

Πρώτον, υπάρχει μια μετατόπιση του γεωπολιτικού και γεωοικονομικού ενδιαφέροντος προς τα ανατολικά. Ο βασικός άξονας γεωπολιτικών συμφερόντων στη Μέση Ανατολή δεν διέρχεται πια τη Διώρυγα του Σουέζ, ούτε εφάπτεται της Μεσογείου αλλά μετακινήθηκε στον άξονα Καύκασος-Μεσοποταμία-Περσικός Κόλπος. Η μετατόπιση αυτή οφείλεται βεβαίως στον πλούτο των πηγών ενέργειας της περιοχής αλλά και σε μια σειρά άλλους παράγοντες. Το Ιράν επανέκαμψε ως βασική περιφερειακή δύναμη στην περιοχή αφού η αμερικανική επέμβαση εξαφάνισε τη μοναδική δύναμη εξισορρόπησης, το Ιράκ. Η επανάκαμψη του Ιράν επανέφερε με τη σειρά της το παλαιό σχίσμα μεταξύ σιιτικού και σουνιτικού Ισλάμ όχι μόνο ως θρησκευτική διαφορά αλλά και ως πολιτικό διακύβευμα που αφορά όχι μόνο τις μοναρχίες του Περσικού Κόλπου αλλά και κράτη και περιοχές, όπως ο Λίβανος, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν και ο Καύκασος. Ο τελευταίος αδυνατεί να αποτελέσει μια ασφαλή περιοχή διέλευσης ενέργειας χωρίς ρωσική εξάρτηση ή έστω έλεγχο και επαναφέρει τις οδούς μέσω Ιράν και τουρκικής ή ιρακινής Μεσοποταμίας στο προσκήνιο. Τέλος, η άνοδος της Ινδίας και της Κίνας ως μεγάλων καταναλωτών ενέργειας και η κρίση που επικρέμεται σήμερα στην Νότια Ασία αυξάνει τη γεωστρατηγική σημασία του άξονα Καύκασος-Μεσοποταμία-Περσικός Κόλπος.

*Ο Σωτήρης Ρούσσος είναι αναπληρωτής καθηγητής και επικεφαλής της Ομάδας Μελέτης για τη Μέση Ανατολή και το Ισλάμ στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου. Το κείμενο δημοσιεύθηκε στο Βήμα Ιδεών της 1ης Ιανουαρίου 2009.

Δεύτερον, σήμερα στη Μέση Ανατολή έχουμε δύο βασικούς πολιτικούς πόλους: το αυταρχικό και πατερναλιστικό κράτος με τις διαπλεκόμενες με αυτό κρατικιστικές ή κρατικοδίαιτες πολιτικές και οικονομικές ελίτ και τα δίκτυα πατρωνίας τους από τη μια πλευρά και το πολιτικό Ισλάμ από την άλλη. Με την εξαίρεση της ειδικής περίπτωσης του Λιβάνου, δεν υπάρχουν σήμερα άλλες δυνάμεις αντιπολίτευσης στα κράτη της περιοχής που να είναι άξιες λόγου, που να συγκεντρώνουν δηλαδή κάποιες αξιοπρόσεκτες κοινωνικές δυνάμεις αν όχι σημαντικά εκλογικά ποσοστά σε τοπικές ή γενικές εκλογές. Συνήθως οι ευρωπαϊκές ελίτ αρέσκονται να φιλοξενούν φιλελεύθερους κοσμικούς διανοούμενους ή πολιτικούς, οι οποίοι πληρούν τα κριτήρια των δυτικών ακροατηρίων αλλά βρίσκονται μπροστά σε «άδεια καθίσματα» όταν επιστρέφουν στην χώρα τους. Συνεπώς το όποιο εγχείρημα εκδημοκρατισμού ή έστω και ελάχιστου πολιτικού εκσυγχρονισμού είναι επόμενο ότι θα αποδυναμώσει το αυταρχικό κράτος και θα φέρει τις δυνάμεις του πολιτικού Ισλάμ σε θέση ισχύος. Επίσης ο όποιος πραγματικός οικονομικός εκσυγχρονισμός των κρατών αυτών θα έχει επιπτώσεις και στα κοινωνικά-οικονομικά δίκτυα που στηρίζουν το αυταρχικό κράτος.

Η τρίτη επισήμανση αφορά στον ρόλο των μουσουλμανικών κοινοτήτων στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής στη Μέση Ανατολή και τον μουσουλμανικό κόσμο. Είτε ενσωματωμένοι στο πολιτικό-κοινωνικό σύστημα των ευρωπαϊκών κρατών είτε παραμένοντας εκτός αυτού, οι Ευρωπαίοι Μουσουλμάνοι θα αναδεικνύονται όλο και περισσότερο σε παράγοντες διαμόρφωσης πολιτικών αποφάσεων που θα αφορούν τη Μέση Ανατολή. Επίσης, οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή και τον μουσουλμανικό κόσμο θα είναι δυνατόν να επηρεάζουν ως πολλαπλασιαστική δύναμη το βαθμό ριζοσπαστικοποίησης των κοινοτήτων ή ακόμα και το βαθμό της ενσωμάτωσής τους στις ευρωπαϊκές κοινωνίες.

Με βάση τώρα τις παραδοχές αυτές η θέση της Ελλάδας και η εξωτερική πολιτική της χρειάζεται νέες πυξίδες χωρίς αναγκαία να εγκαταλείψει τις παλαιές. Για παράδειγμα η ενεργός ενασχόληση της Ελλάδας με την αραβο-ισραηλινή διαμάχη και η υποστήριξη, μέσω διαμεσολάβησης της, σε ειρηνευτικά σχέδια μπορεί και πρέπει να συνεχιστεί. Η συνεισφορά μας στον τομέα της αναπτυξιακής συνεργασίας και της Μεσογειακής Ένωσης επίσης πρέπει να συνεχιστεί και να τονωθεί περαιτέρω. Αλλά για να παίξει μια χώρα ρόλο στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής, πρέπει να έχει να προτείνει κάτι νέο, ρηξικέλευθο, μια πολιτική που να προλαβαίνει τις αιτίες και όχι τα αποτελέσματά τους. Η Ελλάδα με τη στάση της τις τελευταίες δεκαετίες έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη των μεσανατολικών πολιτικών δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένου και του πολιτικού Ισλάμ. Μπορεί λοιπόν σήμερα να κάνει μια υπέρβαση. Όπως στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κέρκυρας, το 1994, η Ελλάδα πρότεινε την ευρωμεσογειακή συνεργασία, σήμερα μπορεί να προτείνει τη συγκρότηση μιας «Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για το Πολιτικό Ισλάμ».

Επίκαιρη Ανάλυση

Ομάδα Μελέτης για την Μέση Ανατολή και το Ισλάμ
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Η στρατηγική αυτή σαφώς δεν αφορά τις εξτρεμιστικές οργανώσεις τύπου αλ-Κάιντα και οργανώσεις του νομαδικού τζιχάντ σαν αυτές που χτύπησαν στην Ινδία ή υπό το κάλυμμα του Ισλάμ προβαίνουν σε εγκληματικές πράξεις όπως η πειρατεία. Η στρατηγική αυτή θα αφορά τις πολιτικές δυνάμεις που σήμερα είναι σημαντικές, ορατές και εκπροσωπούν μεγάλο μέρος της κοινωνίας. Είναι, για παράδειγμα, στα όρια της πολιτικής ανοσίας το να αρνείσαι την πολιτική επικοινωνία με τη Χεζμπολλάχ, η οποία έχει σοβαρές πιθανότητες, να κερδίσει μαζί με τους συμμάχους της τις προσεχείς λιβανικές εκλογές. Η στρατηγική αυτή θα έχει στόχο τη διαμόρφωση «κανόνων παιχνιδιού» μεταξύ της Ε.Ε. και του πολιτικού Ισλάμ που θα αποσκοπούν σε εγγυήσεις για περιφερειακή σταθερότητα, μη φαλκίδευση της των δημοκρατικών και αντιπροσωπευτικών θεσμών, μείωση της βίας και ενίσχυση πολιτικών ανάπτυξης.

Η δεύτερη ελληνική προτεραιότητα πρέπει να είναι η επανασύνδεσή της με τον άξονα Καύκασος-Μεσοποταμία-Περσικός Κόλπος. Στη δεκαετία του 1990 και ιδιαίτερα στην περίοδο 1997-2000, η Ελλάδα προσπάθησε με την τριμερή οικονομική κυρίως συνεργασία Ελλάδας-Ιράν-Αρμενίας να παίξει έναν σημαντικό ρόλο. Η προσπάθεια εκείνη δεν τελεσφόρησε για μια σειρά από λόγους: αδυναμία των κρατικών υπηρεσιών και των επιχειρήσεων να την στηρίξουν, καχυποψία ότι πρόκειται για αντι-τουρκική συμμαχία, άρνηση των ΗΠΑ να δεχθούν οποιαδήποτε ενέργεια που θα έβγαζε το Ιράν από το περιθώριο.

Σήμερα όλος ο κόσμος, περιλαμβανομένης και της νέας αμερικανικής ηγεσίας, φαίνεται να αντιλαμβάνεται ότι η άρνηση διαλόγου και η περιθωριοποίηση του Ιράν δεν συμφέρει κανέναν και πάντως ενισχύει τις τάσεις για μεγαλύτερη απομόνωση, αυταρχισμό και εξτρεμισμό στην ιρανική κοινωνία και ηγεσία. Είναι λοιπόν η ευκαιρία να σχεδιάσουμε εκ νέου σχήματα συνεργασίας και επανένταξης του Ιράν στη διεθνή κοινωνία. Γνωρίζοντας τη συνήθεια των νέων αμερικανικών διακυβερνήσεων να μην προχωρούν σε μεγάλες πρωτοβουλίες στην εξωτερική πολιτική (ιδιαίτερα τώρα με την παγκόσμια οικονομική κρίση), δεν θα πρέπει να περιμένουμε κάποια μεγάλη κίνηση το 2009. Η Ελλάδα και η Ε.Ε. μπορεί να παίξει το ρόλο του «προπομπού» προετοιμάζοντας το έδαφος για μια προσέγγιση των ΗΠΑ και του Ιράν ώστε να μειωθούν οι πιθανότητες αποτυχίας της. Μια τέτοια πρωτοβουλία δεν θα παραβλέπει την επιθυμία του Ιράν να εκλαμβάνεται ως περιφερειακή δύναμη στην περιοχή της Ευρύτερης Μέσης Ανατολής αλλά θα καθιστά σαφές το πλαίσιο κανόνων που δεσμεύουν και τους περιφερειακούς ηγεμόνες. Η Ελλάδα, με βάση την εμπειρία της δεκαετίας του 1990, απαλλαγμένη από συμπλέγματα του ετεροκαθορισμού από την τουρκική πολιτική και της «ψωροκώσταινας» μπορεί να προτείνει μια νέα αρχιτεκτονική συλλογικής ασφάλειας στον άξονα Καύκασος-Μεσοποταμία-Περσικός Κόλπος.

Τέλος, ρηξικέλευθες και μη ετεροκαθοριζόμενες πολιτικές απαιτούν γνώση της Μέσης Ανατολής και των μουσουλμανικών κοινοτήτων και την θεσμοθέτηση και υποστήριξη ισλαμικών και μεσανατολικών σπουδών και έρευνας. Με αυτούς τους όρους και τις πολιτικές πρωτοβουλίες η Ελλάδα είναι σε θέση να παίξει ρόλο διαμορφωτή και όχι αχθοφόρου των ευρωπαϊκών πολιτικών στην ευρύτερη Μέση Ανατολή και τελικά να μην μας συλλάβει εξαπίνης η νέα τρομακτική νύχτα.